

ВІРТУАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ: ЗАСІБ НАВЧАННЯ ЧИ НОВА МОВНА НАВИЧКА?

Оксана Бойко

Запорізький національний університет

Анотація:

У статті висвітлено особливості та форми віртуальної комунікації. Сформульовано два підходи до визначення педагогічного потенціалу інтернет-комунікації – онлайн-комунікація як засіб навчання й розвитку певних навичок та комп'ютерно-опосередкована комунікація як окрема мовна навичка. Виокремлено та схарактеризовано технічні можливості найбільш використовуваних соціальних мереж на прикладі *Telegram* в контексті рецептивних і продуктивних мовних навичок. Розібрана взаємодія усного та письмового мовлення у процесі віртуального спілкування. Проаналізовано роботи вчених з різних країн, конкретизовано їх підходи до визначення онлайн-комунікації та її місця в педагогічному процесі. Розглянуто модельну програму НУШ з іноземної мови у 5-9 класах. Надано можливе визначення віртуальної комунікації з позиції педагогіки. З'ясовано перспективи та напрямки подальших досліджень педагогічного аспекту інтернет-комунікації.

Ключові слова:

інтернет-комунікація; онлайн-комунікація; підлітки; НУШ; рецептивні навички; продуктивні навички.

Resume:

Boiko Oksana. Virtual communication: a learning tool or a new language skill?

The article identifies the features and forms of virtual communication. Two approaches to determining the pedagogical potential of internet communication are defined: online communication as a means of teaching and developing certain skills and Computer-Mediated Communication as a separate language skill. The technical capabilities of the most used social networks are highlighted and characterized using the example of *Telegram* in the context of receptive and productive language skills. The interaction of oral and written speech in the process of virtual communication is analyzed. The works of scientists from different countries are analyzed and their approaches to determining online communication and its place in the pedagogical process are specified. The model program of NUS in a foreign language in grades 5-9 is considered. A possible definition of virtual communication from the point of view of pedagogy is given. Prospects and directions of further research of the pedagogical aspect of internet communication are clarified.

Key words:

internet communication; online communication; adolescents; NUS; receptive skills; productive skills.

Постановка проблеми. У загальному формулюванні комунікація називається віртуальною, якщо вона опосередкована будь-яким цифровим засобом. Поява інтернету призвела до того, що віртуальний світ став плацдармом майже усіх соціально-комунікативних практик (Денисюк, 2016, с. 29), у тому числі педагогічних. Фактично, учні сьогодні живуть у реальному й віртуальному світі одночасно, що впливає на їх мислення, знання, уміння та навички. Тому вагомим є вивчення педагогічного потенціалу віртуальної комунікації.

Формування й поширення єдиної глобальної культури стало можливим лише з появою всесвітньої павутини (Дзьобань, 2015, с. 7). Таким чином, віртуальна комунікація є джерелом діалогу мов та культур, різних способів та форм взаємодії між учасниками процесу спілкування, у тому числі учасникам навчального процесу. Смс підвищують гнучкість зворотного зв'язку між вчителем та учнем. Під впливом віртуальної комунікації змінюється процес навчання, причому зміни можуть бути як позитивними, так і негативними, тому вчителю важливо врахувати особливості інтернет-комунікації у своїй педагогічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спілкуванню в інтернеті властиві всі особливості усного мовлення, але відбувається таке спілкування у письмовій формі, у вигляді смс повідомлень, що призвело до появи терміну «письмова розмовна мова» (Кузнецов, 2011, с. 24).

Функції комунікаційних віртуальних технологій висвітлено у роботі М. Апетян (2015), яка також згадала про синхронну та асинхронну форми віртуальної комунікації. Взаємодію усного й письмового мовлення в інтернет-комунікації вивчали А. Карапетян, Н. Вегентляйнер й А. А. Лупаревич, Т. Середа, А. Bacalja та ін.

У свої роботах L. Boström й H. Dahlström, A. Rodríguez, B. Sánchez й M. Hilda, O. Vorobel, D. Kim та ін. порівнюють реальне й віртуальне навчання учнів навичкам письма.

Дослідженню різних аспектів віртуальної комунікації присвячені роботи О Дзьобаня, Є. Руденко, Н. Сапарової, М. Туманової-Соколовой, L. Fortunati й J. Vincent та ін. Варто відзначити, що дослідженню педагогічного аспекту окремо від інших увага не приділялась.

Великий внесок у питання використання інформаційно-комунікативних технологій в освіті, серед яких окремо розглядалось застосування онлайн-комунікації, зробили І. Постоленко, І. Кашапова, В. Klimova, A. Shahzadi й G. Kausar, Z.A., Ismail Chaqmaqchee та ін., які досліджували дистанційні заняття з англійської мови.

Формулювання цілей статті. Державний стандарт базової середньої освіти серед однієї зі своїх цілей, які мають бути реалізовані в рамках Нової української школи, виокремлює формування компетентностей, необхідних для соціалізації та громадянської активності,

зазначаючи, що випускник основної школи – це компетентний мовець, який володіє рідною та декількома іноземними мовами. Крім того, у модельній навчальній програмі з іноземних мов 5–9 класів серед очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів є онлайн взаємодія. Тому метою статті визначено розкриття педагогічного аспекту віртуальної комунікації та її потенціалу у педагогічному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною особливістю усного мовлення є те, що у ньому немає чернеток, тобто неможливо відмінити сказане. Крім того, значний вплив на перебіг спілкування мають рівень голосу, гучність та інтонація, а інтервал часу між відправленням повідомлення та його отриманням дуже малий, тому фрази, речення чи репліки граматично є простішими. На противагу усному мовленню постає писемне мовлення, яке потребує ретельного відбору лексичних та граматичних структур, а те що написано можна закреслити і відкоригувати, щоб до отримувача дійшло правильне, на думку відправника, послання (Harmer, 2004). Розглядаючи ж віртуальну комунікацію, де повідомлення друкуються за допомогою клавіатури, маємо велику швидкість набору тексту, відповідну до швидкості говоріння. Разом з тим, між створенням та відправкою повідомлення може пройти немало часу. Більш того, повідомлення може бути вже написаним, але не відправленим, або одразу скоригованим. Наприклад, у *Telegram*, *Viber* чи *WhatsApp* після відправки смс можна видалити, фактично скасовуючи сказане, на відміну від традиційного спілкування. Тобто онлайн-комунікація має ряд особливостей і усного, і писемного мовлення.

Основними формами інтернет-комунікації є усна – у вигляді говоріння та аудіювання, і письмова – у вигляді читання і письма. У віртуальній комунікації не можна використовувати інтонацію, жести та міміку, тому учасник листування використовує більш повні та розгорнуті конструкції, приділяє увагу і формі, і змісту (Кашапова, 2020). Написання смс характеризується висвітленням думок, для якого необхідне володіння мовними навичками, разом з тим, кінцевий результат є константним.

Варто нагадати, що читання та аудіювання є рецептивними навичками, а письмо та говоріння – продуктивними. Учасники ж онлайн-комунікації можуть одночасно як продукувати інформацію, так і бути її реципієнтами (Bacalja, 2020, с. 33–34), наприклад, скопіювати не читаючи допис, відправити його комусь, а потім тільки самому вивчати цей допис. У своїй роботі А. Bacalja, вивчаючи особливості письма на

платформі СBR, наводить наступну цитату: «вчителі цифрового письма навчають різним типам письма різними способами...» (Bacalja, 2020, с. 35), тобто вона розглядає віртуальну комунікацію як окрему мовну навичку.

Л. Boström та Н. Dahlström у своєму дослідженні зазначають, що основоположними навичками кожного учня для досягнення своєї мети і повноцінного життя у суспільстві є читання та письмо (Boström & Dahlström, 2017, с. 143), а віртуальну комунікацію вони розглядають як засіб розвитку цих навичок.

А. Bacalja прийшла до висновку, що ІКТ створюють нові види письма та комунікації, а тому потрібно відкинути вузькі уявлення про письмо, які зводять його до питань стилю, синтаксису та зв'язності, створених за допомогою ручки та паперу й заохочує педагогічне втручання у вигляді навчання онлайн письму (Bacalja, 2020, с. 42). Л. Boström та Н. Dahlström, порівнюючи на прикладі шведської мови традиційне та віртуальне письмо молодших школярів, дійшли висновку, що ІКТ мають позитивний вплив на кількість написаного учнями, а написання від руки дозволяє більше осмислювати письмо (Boström & Dahlström, 2017, с. 143). Тобто вчителі, використовуючи у педагогічному процесі онлайн-інструменти для письма, можуть досягти більш значного успіху у підготовці учнів до життя у суспільстві.

Л. Fortunati та J. Vincent проаналізували есе магістрів на тему: «Мультимедійні комунікації та інформаційні технології». Одна частина магістрів писали це есе на папері, а інша – у комп'ютері, а метою дослідження було визначено аналіз впливу екрану на читання і письмо. Описуючи соціологічний аспект електронної комунікації, автори зазначають, що віртуальна комунікація виграє як від письма на папері, так і від друку. Наприклад, завдяки письму від руки, віртуальна комунікація успадкувала постійність в обмеженому візуальному просторі й тишу. Крім того, онлайн-комунікація, яка має високу здатність імітувати загальні розмови, успадковану від традиційного письма, характеризується певною відокремленістю та відчуженістю. На думку авторів, від преси інтернет-комунікація успадкувала чіткість і порядок відчуття приватної власності на слова та почуття обурення на плагіат. Більш того, віртуальна комунікація не має несвідомого. Л. Fortunati та J. Vincent підсумовують, що можливість писати онлайн робить людей все більш залежними та слабкими щодо їхніх письмових здібностей, приховуючи втрату ними компетенцій. На додаток, учасники віртуальної комунікації при написанні повідомлення втрачають контакт з цим самим повідомленням

(Fortunati & Vincent, 2014). Наведене дослідження дає підстави зробити висновок про те, що потрібно окремо навчати учнів і студентів віртуальній взаємодії.

Z. A. Ismail Чаqмаqchee та S.-H. HajiAn розглядають найбільш ефективні підходи до навчання англійської мови, включаючи навички письма. У центрі їхньої уваги традиційний, вічна-віч та онлайн формат. Згідно результатів опитування, студенти надають перевагу дистанційному формату через гнучкість, програмам, які він пропонує, викладачам, які гнучко працюють зі студентами, новітнім методам, які вони використовують, і технологіям, які полегшують процес навчання. Автори статті рекомендують запровадити подібні технології у класі для допомоги студентам у навчанні більш чіткого письма. Вони зазначають, що реабілітувати досвід викладачів потрібно за допомогою підвищення кваліфікації, призначення додаткового часу на заняття і поділу великої групи на декілька для навчання у кампусі (Ismail Чаqмаqchee & HajiAn, 2020, с. 29–31). Отже підсумуємо дослідження вчених: віртуальна комунікація є доповненням традиційної, тому новітні технології потрібно застосовувати для розвитку основних мовних навичок.

V. Klimova розглядала проблему викладання і навчання іноземних мов під час пандемії коронавірусу в Чехії. Авторка зазначає, що найбільше студенти хочуть навчатись онлайн саме письму, яке є для них найнуднішим. Згідно результатів цього дослідження, онлайн-навчання, на думку самих студентів, мовні навички не покращує, хоча мотивація до навчання під час дистанційного формату у студентів більша. Крім того, комунікативне середовище традиційного заняття не переноситься в онлайн-середовище у вихідному вигляді. Авторка підсумовує, що з інтернет-технологіями важко забезпечити вагому присутність викладання, яка є каталізатором розвитку соціальної та когнітивної присутності та ключовим компонентом традиційної професійної підготовки (Klimova, 2021). Тобто, за цим дослідженням, віртуальна комунікація має місце в освітньому процесі, але має виступати лише помічником традиційного навчання та розвитку мовних навичок.

A. Rodríguez, B. Sánchez та M. Hilda наголошують, що для розвитку у студентів сучасного університету навичок формату XXI століття, обов'язково потрібно інтегрувати у навчання інформаційні технології, водночас основною формою взаємодії між викладачем і студентами має бути діалог. Автори зазначають, що віртуальний простір з усіма його можливостями може стати вдалим посередником

між традиційним та напіввіртуальним навчанням, за умови того, що відносини та спілкування між тим, хто навчає й тим, хто навчається, мають бути реальними. На думку авторів, новизна віртуальних навчально-викладацьких середовищ полягає у тому, що вони інтегрують такі семіотичні ресурси як письмо, говоріння, аудіовізуальну складову, числа та графічну інформацію, а також можливості спілкування та роботи над інформацією (Rodríguez, Sánchez & Hilda, 2017). Оскільки основними формами взаємодії у месенджерах та ігрових чатах є полілог і монолог (Карапетян, 2021), а вчені пропонують використовувати онлайн-середовища зі збереженням особливостей звичайного спілкування в усній та писемній формі, то можна стверджувати, що автори цього дослідження розглядають інтернет-комунікацію як помічника у навчанні та викладанні.

Метою дослідження A. Shahzadi та G. Kausar був усебічний розгляд потенціалу використання соціальних медіа на прикладі мережі *Facebook* у розвиткові навичок письма англійською мовою. За результатами розвідки, навички письма студентів бакалаврату підвищились, адже написання тексту відбувалось у вільному від стресу середовищі. Проте автори зазначили, що не слід повністю замінити реальне навчання *Facebook* (Shahzadi & Kausar, 2017). Отже це дослідження є ще одним прикладом того, що онлайн-комунікація – ефективний спосіб навчання.

У своїй праці O. Vorobel та D. Kim зазначили, що співпраця над письмовим онлайн завданням сприяє не тільки підвищенню грамотності у письмі, а й тому, що у підлітків з'являється додаткова можливість отримати відгук щодо лексики, граматики, пунктуації та орфографії у своїй письмовій роботі від однокласників, а не тільки від учителя. Водночас відбувається розвиток мовних навичок під час такої колаборації між учнями при виконанні письмового завдання в інтернет-середовищі. Серед проблем, які виникли в учасників експерименту, були такі: занепокоєння учнів щодо того, щоб не образити почуття однолітків, суб'єктивний характер зворотного зв'язку, складність перегляду написаного на рівні абзацу чи перефразування, складність у внесенні змін до тексту після експертної перевірки (Vorobel & Kim). Тобто, ця робота демонструє, що можна трансформувати свої мовні навички в онлайн-простір, але головною умовою є отримання цих самих навичок у школі. Для віртуального англомовного письма такими навичками є розвиток й організація ідеї, зв'язність, граMATика, вокабуляр, використання великих літер, правопис, пунктуація та форматування

(Tautenbaeva, 2015). Водночас, у роботі О. Vorobel та D. Kim розглядається ідея про те, щоб запровадити у навчання взаємооцінювання віртуальної комунікації, але лише як допоміжний елемент розвитку навичок письма. Тобто інтернет-комунікація може стати добрим помічником у навчальному процесі.

У модельній програмі НУШ серед загальних очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів у характеристиці комунікативної компетенції окремим пунктом зазначено онлайн-взаємодію як інтеракційний вид мовленнєвої діяльності (Редько та ін., 2020, с. 13). При цьому онлайн взаємодія реалізується за допомогою комунікації, а отже продуктом взаємодії в інтернеті є віртуальна комунікація. Розглянемо віртуальну комунікацію у *Telegram*. Месенджер дозволяє писати повідомлення та прикріплювати фотографії за допомогою клавіатури, з можливістю редагування чи видалення, а також записувати голосові повідомлення за допомогою мікрофону з тими ж можливостями. Зауважимо, коли людина записує повідомлення, вона використовує навички письма або говоріння відповідно, а це продуктивні мовні навички. Інша людина сприймає повідомлення за допомогою читання повідомлення або прослуховування

аудіо-повідомлення, а читання та аудіювання є рецептивними мовними навичками. Таким чином, віртуальна комунікація включає в себе і особливості рецептивних мовних навичок, і властивості продуктивних мовних навичок.

Висновки. Підсумовуючи, стверджуємо, що одна частина науковців розглядає інтернет-комунікацію як ефективний спосіб навчання, а інша – як окрему навичку, що містить основні мовні навички. Тобто онлайн-комунікацію з погляду педагогіки ми визначаємо у такий спосіб: віртуальна комунікація – це мовна навичка ХХІ століття, яка може бути як рецептивною, так і продуктивною й використовуватись у педагогічному процесі як додатковий засіб навчання і розвитку у будь-якій освітній галузі. Подальше дослідження педагогічного аспекту віртуальної комунікації нами вважається у вивченні віртуальної комунікації окремо як рецептивної і як продуктивної навички, у дослідженні проблеми оцінювання інтернет-комунікації, умов запровадження онлайн-комунікації у педагогічний процес у школі та університеті, реалізації інклюзивної та спеціальної освіти за допомогою віртуальної комунікації і розвитку певних навичок з використанням інтернет-комунікації.

Список використаних джерел

- Апетян, М. К. (2015). Особенности виртуальной коммуникации. *Молодой учёный 2015. Серия: Филология*. Т. 3, 4. (83), 939–941.
- Вагенляйтнер, Н. В., & Лупаревич, А. А. (2017). К вопросу о взаимодействии устной и письменной форм речи в интернет-коммуникации. *Молодой учёный 2017. Серия: Филология. Лингвистика*. Т. 4, 3. (138), 277–279.
- Денисюк, Ж. З. (2016). Інтернет-комунікація як тренд повсякденних соціальних практик. *Культура і сучасність*, 1, 27–31.
- Дзобань, О. П. (2015). Віртуальні комунікації: до проблеми філософського осмислення сутності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія. Філософія права. Політологія. Соціологія. Харків, 3 (26), 7–19.
- Кашапова, И. Н. (2020). Устная и письменная формы коммуникации на занятиях иностранного языка при виртуальном общении. *Информационные и инновационные технологии в науке и образовании. Материалы IV-й Всероссийской научно-практической конференции с международным участием*. Таганрог. С. 188–190.
- Кузнецов, А. В. (2011). Письменная разговорная речь в онлайн-коммуникации. *Молодой учёный, 2011. Серия: Филология*. Т. 2, 2 (3), 24–26.
- Постоленко, І. С. (2015). Ефективне навчання англійської мови дистанційно. *Національна академія педагогічних наук України. Серія: Порівняльно-педагогічні студії*. Київ, 1 (23), 104–109.
- Редько, В. Г., Шаленко, О. П., Сотникова, С. І., Коваленко, О. Я., Коропецька, І. Б., Якоб, О. М., Самойлюкевич, І. В., Добра, О. М., & Кіор, Т. М. (2020). *Модельна навчальна програма «Іноземна мова*

References

- Apetyan, M. K. (2015). Features of virtual communication. *Young scholar 2015. Series: Philology*. Vol. 3, 4. (83), 939–941. [in Russian]
- Wagenleitner, N. V., & Luparevich, A. A. (2017). To the question of the interaction of oral and written forms of speech in Internet communication. *Young scholar 2017. Series: Philology. Linguistics*. Vol. 4, 3. (138), 277–279. [in Russian]
- Denisyuk, Zh. Z. (2016). Internet communication as a trend of everyday social practices. *Culture and Modernity*, 1, 27–31. [in Ukrainian]
- Dzoban, O. P. (2015). Virtual communications: to the problem of philosophical understanding of the essence. *Bulletin of the National University "Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise"*. Series: Philosophy. Philosophy of law. Politology. Sociology. Kharkiv, 3 (26), 7–19. [in Ukrainian]
- Kashapova, I. N. (2020). Oral and written forms of communication in foreign language classes with virtual communication. *Information and innovation technologies in science and education. Materials of the IV All-Russian scientific and practical conference with international participation*. Taganrog P. 188–190. [in Russian]
- Kuznetsov, A. V. (2011). Written speech in online communication. *Young scholar, 2011. Series: Philology*. Vol. 2, 2 (3), 24–26. [in Russian]
- Postolenko, I. S. (2015). Effective distance learning of English. *National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Series: Comparative pedagogical studies*. Kyiv, 1 (23), 104–109. [in Ukrainian]
- Redko, V. G., Shalenko, O. P., Sotnikova, S. I., Kovalenko, O. Ya., Koropetska, I. B., Yakob, O. M., Samoilyukovich, I. V., Dobra, O. M., & Kior, T. M. (2020). Model curriculum "Foreign language grades 5-9" for general secondary education institutions. *Ministry of Education and Science of Ukraine*. 42 p. [in Ukrainian]

- 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Міністерство освіти і науки України. 42 с.
- Руденко, Е. С. (2020). Виртуальная коммуникация как психологический феномен. *Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. Серия: Педагогика и психология образования*. Симферополь, 6, (2), 108–117.
- Сапарова, Н. Э. (2018). Лингвистические аспекты виртуальной коммуникации. *Вопросы педагогики*, 2, 97–98.
- Середа, Т. Н. (2019). Анализ эффективности онлайн коммуникации. *Устойчивое развитие экономики: международные и национальные аспекты. Электронный сборник статей III Международной научно-практической online-конференции*. Новополюк. С. 396–401.
- Туманова-Соколова, М. Н. (2012). Антропологические аспекты интернет-коммуникации в условиях глобализации культуры. *Современное общество, образование и наука. Сборник научных трудов по материалам Международной заочной научно-практической конференции: в 3 частях*, Тамбов, 2, 149–150.
- Bacalja A. Digital writing in the new literacies age: Insights from an online writing community. *Literacy Learning: the Middle Years*. Vol. 28. № 2. 2020. P. 33–43.
- Boström L., Dahlström H. Pros and Cons: Handwriting Versus Digital Writing. *Nordic Journal of Digital Literacy*. Vol. 12. № 4. 2017. P. 143–161.
- Fortunati L., Vincent J. Sociological insights on the comparison of writing/reading on paper with writing/reading digitally. *Telematics and Informatics*. Vol. 31. № 1. 2014. P. 39–51.
- Harmer J. How to teach writing. *Harlow: Pearson Education Limited*. 2004. 154 p.
- Ismail Chaqmaqchee Z.A., HajiAn S.-H. Analysis of Teaching Online Writing versus Face to Face mode. 2020. 42 p.
- Karapetyan A. A. Communication features in online and offline spaces. *Historical and Social-educational Ideas*. Vol. 13. № 3. 2021. P. 105–112.
- Klimova B. An Insight into Online Foreign Language Learning and Teaching in the Era of COVID-19 Pandemic. *Procedia Computer Science* № 192 (2). 2021. P. 1787–1794.
- Rodríguez A., Sánchez B., Hilda M. Entornos virtuales de aprendizaje como apoyo a la enseñanza presencial para potenciar el proceso educativo. *Artículo de investigación. Revista Killkana Sociales*. Universidad Católica de Cuenca, 2017. Vol. 1, № 2, P. 7–14.
- Shahzadi A., Kausar G. Using Social Media to Improve Students' English Writing Skills: A Mixed Method Study. *Journal of Research in Social Sciences (JRSS)*. Vol. 8. № 1. 2020. P. 124–140.
- Tautenbaeva A. *ULLETIN Abay Kazakh National Pedagogical University. Pedagogy*. Writing skills in English language teaching methodology. 2015. P. 76–79.
- Vorobel O., Kim D. Adolescent ELLs' collaborative writing practices in face-to-face and online contexts: From perceptions to action. *System*. № 65. 2017. P. 78–89.
- Rudenko, E. S. (2020). Virtual communication as a psychological phenomenon. Scientific notes of the Crimean Engineering and Pedagogical University. Series: Pedagogy and educational psychology. Simferopol, 6, (2), 108–117. [in Russian]
- Saparova, N. E. (2018). Linguistic aspects of virtual communication. *Questions of pedagogy*, 2, 97–98. [in Russian]
- Sereda, T. N. (2019). Analysis of the effectiveness of online communication. Sustainable economic development: international and national aspects. Electronic collection of articles of the III International Scientific and Practical Online Conference. Novopolotsk P. 396–401. [in Russian]
- Tumanova-Sokolova, M. N. (2012). Anthropological aspects of Internet communication in the conditions of cultural globalization. Modern society, education and science. Collection of scientific works on the materials of the International Correspondence Scientific and Practical Conference: in 3 parts, Tambov, 2, 149–150. [in Russian]
- Bacalja A. Digital writing in the new literacies age: Insights from an online writing community. *Literacy Learning: the Middle Years*. Vol. 28. № 2. 2020. P. 33–43. [in English]
- Boström L., Dahlström H. Pros and Cons: Handwriting Versus Digital Writing. *Nordic Journal of Digital Literacy*. Vol. 12. № 4. 2017. P. 143–161. [in English]
- Fortunati L., Vincent J. Sociological insights on the comparison of writing/reading on paper with writing/reading digitally. *Telematics and Informatics*. Vol. 31. № 1. 2014. P. 39–51. [in English]
- Harmer J. How to teach writing. *Harlow: Pearson Education Limited*. 2004. 154 p. [in English]
- Ismail Chaqmaqchee Z.A., HajiAn S.-H. Analysis of Teaching Online Writing versus Face to Face mode. 2020. 42 p. [in English]
- Karapetyan A. A. Communication features in online and offline spaces. *Historical and Social-educational Ideas*. Vol. 13. № 3. 2021. P. 105–112. [in English]
- Klimova B. An Insight into Online Foreign Language Learning and Teaching in the Era of COVID-19 Pandemic. *Procedia Computer Science* № 192 (2). 2021. P. 1787–1794. [in English]
- Rodríguez A., Sánchez B., Hilda M. Entornos virtuales de aprendizaje como apoyo a la enseñanza presencial para potenciar el proceso educativo. *Artículo de investigación. Revista Killkana Sociales*. Universidad Católica de Cuenca, 2017. Vol. 1, № 2, P. 7–14. [in Spanish]
- Shahzadi A., Kausar G. Using Social Media to Improve Students' English Writing Skills: A Mixed Method Study. *Journal of Research in Social Sciences (JRSS)*. Vol. 8. № 1. 2020. P. 124–140. [in English]
- Tautenbaeva A. *BULLETIN Abay Kazakh National Pedagogical University. Pedagogy*. Writing skills in English language teaching methodology. 2015. P. 76–79. [in English]
- Vorobel O., Kim D. Adolescent ELLs' collaborative writing practices in face-to-face and online contexts: From perceptions to action. *System*. № 65. 2017. P. 78–89. [in English]

Відомості про автора:

Бойко Оксана Юрївна
super-ksenichik05@ukr.net

Запорізький національний університет
Жуковського, вулиця, 66, Запоріжжя,
Запоріжжя, 69600, Україна

doi: 10.33842/22195203-2023-29-151-155

Information about the author:

Boiko Oksana Yuriivna
super-ksenichik05@ukr.net

Zaporizhzhia National University
Zhukovskiy, Street 66, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia, 69600, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2023-29-151-155

Матеріал надійшов до редакції 18. 10. 2022 р.
Прийнято до друку 25. 10. 2022 р.

Received at the editorial office 18. 10. 2022.
Accepted for publishing 25. 10. 2022.